

Serbien: från skurk- till mönsterstat

En fallstudie av Serbiens självbild och politiska identitet

Petter Cedergren
Gustav Nilsson

Abstract

I maj 2012 uppnådde Serbien kandidatstatus till den Europeiska Unionen. Endast 13 år tidigare betraktade omvärlden landet som en skurkstat, efter dess inblandning i Jugoslavienkrigen och NATO:s efterföljande intervention i kriget i Kosovo. Vårt syfte i denna fallstudie har varit att försöka förstå hur Serbiens politiska identitet formats genom den politiska transition man under perioden åren 1999-2014 genomgått. Vi har utgått från den konstruktivistiska teoribildningen för studiet av internationell politik som belyser vikten av staters idéer & normer, relationer, intresse och identiteter för att förstå hur de agerar på individ-, stats- och systemnivå. I vår analys av landets politiska omvandling konstaterar vi att självbilden av landet till omfattande utsträckning formas av externa aktörer med framför allt EU i spetsen, vilka haft inflytande på landets interna politiska processer och därmed även landets politiska identitet som i sin tur format hur bilden av Serbien som en liberal demokrati konstrueras.

Nyckelord: Serbien, konstruktivism, identitet, liberal demokrati, EU, Zoran Djindjic, Alexander Wendt.

Antal ord: 9041

Förkortningar

EU	Europeiska Unionen
FN	Förenade Nationerna
JNA	Jugoslaviska folkarmén
KFOR	Kosovo Force
NATO	North Atlantic Treaty Organization
OSSE	Organisationen för säkerhet och samarbete i Europa
SAA	Stabiliserings- och associeringsavtal
SAP	Stabiliserings- och associeringsprocess
UCK	Ushtria Çlirimtare e Kosovës (Kosovos Befrielsearmé)

Innehållsförteckning

1	Inledning	1
1.1	Syfte och frågeställning.....	1
1.2	Metod och material.....	1
1.3	Teoretiskt ramverk	2
1.4	Operationalisering	5
2	Empiriska skeenden	7
2.1	Kosovokriget och ”Rock-bottom”	7
2.2	Serbien och Kosovo-relationen på 2000-talet	9
2.3	Serbien och Haag-tribunalen	10
2.4	Den nya serbiska konstitutionen	13
2.5	Inrikespolitiska skeenden	13
2.6	Serbien och EU.....	15
2.7	Serbien och dess grannar.....	18
2.8	Serbien och Ryssland	20
3	Slutsats	23
4	Källor	25
4.1	Litteratur.....	25
4.2	Elektroniska resurser	26
4.3	Offentligt tryck.....	27

1 Inledning

1.1 Syfte och frågeställning

Vi har i följande fallstudie valt att skriva om Serbien. Det som fångat vårt intresse är att förstå hur landet gått ifrån att ha varit ansedd att vara en skurkstat av det internationella samfundet, i slutet av 1990-talet, till att 2012 uppnå kandidatstatus för att bli medlem i den Europeiska Unionen. Syftet med denna fallstudie är således att försöka förstå hur Serbien omformat sin självbild med hänvisning till att landet gått från att vara en autokratisk stat till att idag kunna bedömas vara en liberal demokrati och en potentiell framtida EU-medlem. Syftet med studien ligger därutöver också i att förstå hur den serbiska politiska identiteten har omformats och konstruerats.

Förutom en kort historisk tillbakablick om upptakten till Kosovokriget och hur Serbien kom bli en skurkstat i omvärldens ögon så kommer fokus för denna fallstudie ligga på tidsperioden mellan år 1999 och år 2014, där vi kommer att redogöra för några av de olika skeenden, politiska processer och enskilda aktörer (både på individ-, stats- och systemnivå) som omformat landet och därmed också dess post-jugoslaviska autokratiska identitet till dagens politiskt liberala identitet.

Utifrån ovanstående har vi valt att formulera följande frågeställning för detta arbete:

Hur konstrueras bilden av Serbien som en liberal demokrati?

1.2 Metod och material

För att försöka förstå hur bilden av Serbien konstrueras har vi valt att göra en fallstudie av kvalitativ karaktär, eftersom vår ambition är att vara ingående genom att närma oss undersökningsobjektet på nära håll. Fallstudien kommer att utformas enligt en "en-falldesign"

där vi väljer att uteslutande fokusera på Serbien. Analysenhet för studien, eller kontext, är således Serbien och fallet är landets omvandlingsprocess från slutet av 1990-talet till idag.

Uppsatsen är vidare en teorikonsumerande studie på det sätt att vi primärt är intresserade av ett enskilt fall, vilket vi med hjälp av en relevant teori vill försöka förstå. (Esaiasson m.fl. 2012, s.41-42)

Fallstudier får ofta utstå kritik på grund av metodens begränsade möjligheter att generalisera. För att kunna dra slutsatser om allmän orsak och verkan krävs det nämligen jämförelser. (Esaiasson m.fl. 2012:109) Eftersom vår undersökning är av just teorikonsumerande karaktär, med syfte att se till fallet i sig, och det faktum att vi är intresserade av att försöka förstå snarare än att förklara, anser vi det vara mindre viktigt huruvida eventuella resultat skulle kunna vara giltiga även i andra sammanhang. Kraven för extern validitet är därmed inget vi eftersträvar att uppfylla (Esaiasson m.fl. 2012:89)

Teorin vi valt att använda för vår studie är konstruktivismen, vilket bygger på vår ambition att förstå det enskilda fallet. Vi vill inte ta reda på varför bilden av Serbien, som en liberal och progressiv stat, formats som den gjort, utan hur.

Eftersom vi valt att göra en fallstudie innebär det att vi strävat efter att ingående granska händelser som vi tror haft som mest omfattande inflytande över hur Serbien formats inom loppet av den bestämda tidsperioden. Beträffande material kommer vi således använda oss av en stor mängd sekundärmaterial i form av litteratur som behandlar Serbien som stat inom Jugoslavien såväl som självständigt från statsförbundet samt diverse artiklar, vilka på olika sätt behandlar landets utveckling. Vi har även använt ett antal officiella EU-dokument som på olika sätt beskriver unionens förhållande till Serbien.

1.3 Teoretiskt ramverk

Konstruktivismen som teori uppkom under 1980-talet som en rektion mot de mer klassiska teoribildningarnas oförmåga att förklara dåvarande globala förändringar. Bland annat erbjöd den kompletterande förklaringsmöjligheter, vid sidan av realismen och liberalismen, till varför Kalla kriget plötsligt tog slut. (Barnett 2011:153) Teorin utvecklades sedan under 1990-talet till att numera kunna kategoriseras i tre olika former: *systemkonstruktivism*, *enhetsnivåkonstruktivism* och *holistisk konstruktivism*. (Reus-Smit 2013:227). Denna studie kommer framför allt att fokusera på de två förstnämnda, i en ambition att förstå staten Serbiens politiska omvandling, de senaste 15 åren, från autokratisk till en liberal identitet.

Systemkonstruktivism har till största del kommit att behandlas av den tyske statsvetaren Alexander Wendt. Teorin tillämpas av honom på det internationella systemet och fokuserar på interaktioner mellan enskilda statliga aktörer. Wendt menar att stater är involverade i sociala förhållanden vilka får mening helt oberoende från den faktiska materiella omgivningen. (Reus-Smit 2013:227) Idéer och intressen alstras i denna form av teorin alltså av interaktionen mellan stater och samhällen.

För Wendt är konstruktivismen en strukturell teori av det internationella systemet som kan tänkas gör följande påståenden:

1. Stater är de huvudsakliga analysenheterna för internationell politisk teori
2. Nyckelstrukturerna i statssystemet är av intersubjektiv, snarare än materiell, karaktär
3. Identiteter och intressen bland stater är viktiga delar, konstruerade av dessa sociala strukturer och därigenom inte tillhandahållna systemet av människans natur eller intern politik. (1994:385)

Enhetsnivåkonstruktivism är motsatsen till *systemkonstruktivism*. Den ser istället till det interna hos individuella stater; förhållandet mellan inhemska sociala och legala normer och staters identiteter och intressen. Till skillnad från *systemkonstruktivism* möjliggör alltså denna form av teorin förklaring till variationer av identitet, intresse och agerande inom stater. Å andra sidan har den dock svårt för att förklara mönster och likheter mellan stater där statsidentitet och intresse närmar sig varandra. (Reus-Smit 2013, s.227-228) Idéer och intressen alstras således inom var stat och samhälle.

Konstruktivister har lyckats formulera tre huvudsakliga påståenden, som anses känneteckna det ontologiska förhållningssättet till världspolitik och studiet av internationella relationer.

Det första påståendet handlar om normativa och idéburna strukturer, vilket konstruktivismen menar är minst lika viktiga som materiella sådana för att förklara hur beteendet hos politiska och sociala aktörer formas, oberoende av huruvida de är individer eller stater. Där fokus för neorealister och marxister ligger på militär maktbalans respektive den kapitalistiska världsekonomin som materiella strukturer framhåller istället konstruktivister att även system av övertygelser, delade idéer och värderingar kan tänkas ha strukturella kännetecken. De menar att sådana system, genom sin struktur, utövar stort inflytande på socialt såväl som politiskt agerande. Konstruktivister betonar alltså vikten av normativa och

idéburna strukturer för att de kan tänkas forma politiska aktörers sociala identiteter. (Reus-Smit 2012:224)

Som ett andra påstående framhåller konstruktivister att förståelsen för hur icke-materiella strukturer påverkar aktörers identiteter är av yttersta vikt, eftersom dessa identiteter formar intressen och därigenom även de handlingar som utförs som följd. För att förklara uppkomsten av intressen fokuserar konstruktivister på de sociala identiteterna hos individer och stater. (Reus-Smit 2012, s.224-225)

Slutligen hävdar konstruktivister att agenter, som socialt system, och strukturer är ömsesidigt sammansatta. Normativa och idéburna strukturer kan påverka aktörers intressen och identiteter, men de skulle inte existera om det inte vore för insiktsfulla förfaranden hos aktörerna. Den sociala konstruktionen av världspolitik sker genom en interaktionsprocess mellan agenter (individer, stater och icke-statliga aktörer) och en vidare omgivnings strukturer, därav det sammansatta förhållandet. (Reus-Smit 2012:225)

På senare år har man även inom konstruktivismen börjat fokusera på relationer och hur de ser ut ur ett maktmässigt perspektiv mellan olika aktörer, då främst ur ett hegemonistiskt icke-materiellt hänseende. Denna aspekt kommer vi också att ta med i detta teoretiska ramverk för att kunna besvara vår frågeställning (Reus-Smit 2013, s.235-236).

En av de främsta invändningarna mot konstruktivismen anses vara dess oförmåga att fungera som en allmän teori inom studiet av internationella relationer. En anledning till detta är på grund av de grundantaganden konstruktivismen framhåller, så som kultur, normer och idépolitik, vilka på olika sätt återfinns som inneboende variabler i samhället. De lägger grunden för de strukturer som uppstår men är på grund av sin inhysta natur inte att betrakta som universella. De flesta konstruktivister menar att jakten på en allomfattande teori är absurd, eftersom det inte finns något sådant som en icke-inbäddad idé eller identitet som sträcker sig genom historien. Vad som istället finns är en ambition att erbjuda tolkningar och förklaringar av särskilda företeelser inom världspolitiken, vilka på sin höjd är att anses som betingande generaliseringar. Vissa konstruktivister går även så långt som att hävda att konstruktivismen inte är att liknas vid en egen teori, utan snarare vid ett analytiskt ramverk. (Reus-Smit 2012:230)

Undantaget till denna uppfattning går att hitta i Alexander Wendts tolkning, som tagit sig an att formulera just en sådan mer övergripande social teori. Vad som särskiljer honom från andra konstruktivister är att han, som nämnt, avgränsat sig till att fokusera sina grundantaganden till en systemisk nivå av teorin och behandlar därigenom staten som enhetlig aktör. (Reus-Smit 2012:230)

En annan invändning, från neorealistiskt håll, avser konstruktivismens fällighet att förklara förändring, på grund av de vaga insikter man kan erbjuda kring varför diskurser uppkommer och faller. Konstruktivister hävdar dock att fallet snarare är det motsatta. Wendt skriver bland annat att just förändring är något som neorealismen inte kan förklara, i alla fall inte strukturell sådan. Endast i bemärkelsen övergångar från en maktfördelning till en annan. Konstruktivismen menar han studerar förändring eftersom den är mer social än vad den är materiell, som övergången från feodalism till suveräna stater eller uppkomsten av fred genom demokratiska stater. Neorealister tar inte hänsyn till sådan förändring som strukturell just för att den inte förändrar maktbalansen eller överskrider anarki. De tonar således ned vikten av det genom att hävda att anarkins logik är konstant. (Wendt 1999:17)

För att analysera frågeställningen har vi således valt att utgå ifrån den konstruktivistiska läran inom studiet av internationell politik. Vi är, som konstruktivismen framhåller, intresserade av vilka normativa och idéburna strukturer som kan tänkas påverka identitet och dess roll i formandet av politiska beslut. Vi är också intresserade av hur teorin fungerar på de olika analysnivåerna *individ*, *stat* och *system*. Exempelvis kan en aktör på individnivå i egenskap statschef fatta ett beslut som strider emot den folkliga opinionen i dennes eget land men som samtidigt stämmer överens med rådande hegemoni inom det internationella samfundet.

Även om vi kommer att grunda många av våra argument utifrån Wendts tolkning om *systemkonstruktivism* väljer vi, för att nå en djupare analys, även att inkludera *enhetsnivåkonstruktivism*.

Vi anser inte att konstruktivismens eventuella fällighet att på ett universellt sätt förklara det internationella systemets förutsättning utgör ett problem för vår studie, utan ser den snarare som bäst lämpad att i största möjliga omfattning underlätta för oss att besvara den frågeställning vi valt att undersöka.

1.4 Operationalisering

Som Esaisson m.fl. skriver så finns det ingen på förhand given operationalisering av en vetenskaplig teoribildning. (2012:55) Eftersom vi i vår frågeställning belyser att ambitionen i analysen är att *förstå* och inte *förklara* de skeenden som skett i vår empiri om Serbien, har vi valt att göra följande operationaliseringar utifrån det ovanstående teoretiska ramverket. De är

till stor del baserade på Wendts idéer om konstruktivismen, eftersom vi anser att dessa är rimliga för att kunna genomföra vår analys:

- **Normer och idéer** - för att förstå och belysa dess påverkan på politiska beslut som olika aktörer på en individ-, stats- och systemnivå fattar. Konstruktivister betonar vikten av normativa och idéburna strukturer eftersom de anses kunna påverka politiska aktörers identiteter och intressen (Reus-Smit 2012:224)
- **Relationer** - för att kunna förstå och belysa maktförhållandet olika aktörer emellan. Då en relation emellan olika aktörer utifrån en konstruktivistisk synvinkel har ett inneboende maktbalans och hur beslut kan formars utifrån dessa. Detta maktförhållande är enligt konstruktivismen inte nödvändigtvis beroende av materiella faktorer utan kan också förstås igenom intersubjektivitet om delade värderingar.
- **Intresse** - Konstruktivismen framhåller att aktörers beslutsfattande inte är statiskt, i jämförelse med exempelvis realismen som istället alltid ser egenintresset som det främsta. Inom konstruktivismen belyses intresse som något som kan vara situationsbaserat och skifta ifrån gång till en annan och gentemot olika aktörer. Intresse i denna bemärkelse kan avse ekonomiska, politiska och strategiska sådana.
- **Identitet** - för att förstå hur olika aktörer på individ-, stats- och systemnivå som vi ska studera definierar sig själva och i relation till andra samt hur förgående aspekter formar dessa aktörers identiteter.

2 Empiriska skeenden

2.1 Kosovokriget och ”Rock-bottom”

År 1999 utsattes Serbien för en bombkampanj av den västliga försvarsalliansen North Atlantic Treaty Organization (NATO) med anledning av den befarade etniska rensning som, enligt Västmakterna, var stundande eftersom konflikten mellan den kosovoalbanska befrielsearmén, (UCK), och jugoslaviska armén hade intensifierats. Serbien hade i de tidigare jugoslaviska krigen i Kroatien och Bosnien vidare gjort sig skyldig till etnisk rensning och trots låsningar i Förenade Nationernas (FN) säkerhetsråd valde NATO att bryta mot folkrätten för att stoppa det våld som den serbiska armén utsatte civilbefolkningen för. Efter en 78 dagar lång bombkampanj mot Serbien under namnet ”Allied Force” gick dåvarande president Slobodan Milosevic med på de uppställda krav som NATO föreslagit. Serbien var bland annat tvingade att acceptera Rambouilletavtalet vilket ledde till att de serbiska styrkorna sig tillbaka från Kosovo och att den fredsbevarande armén Kosovo Force (KFOR) inrättades för att upprätthålla fred och säkerhet i provinsen. (NATO 1999)

Upptakten till de Jugoslaviska krigen började efter dåvarande president Josep Broz Titos död, 1980, i samband med att protester utbröt bland den albanska befolkningen i Kosovo till följd av dåliga socioekonomiska förhållanden i denna underutvecklade jugoslaviska landsdel. (Pawlowitch 2002, s.186-187) Den etniska spänningen i Kosovo fortskred under 1980-talet och i slutet av detta årtionde intensifierades konflikten, eftersom den nu serbiska minoriteten kände att deras ställning var hotad av albanerna, vilka som majoritetsbefolkning dominerade de politiska institutionerna i provinsen. En ny aktör vid namn Slobodan Milosevic tog nu framgångsrikt tillfället i akt genom att lyfta fram serbisk nationalism och att begränsa Kosovos autonomi, för att på så sätt konsolidera sin maktposition. (Pawlowitch 2002, s.192-194). I ett uppmärksammat tal lyfte han bland annat 600-årsdagen av ”slaget på Trastfältet”, som har en stor plats i den serbiska mytologin då dess följder ledde till att landet erövrades av det Osmanska riket. Genom att dra en parallell mellan denna historiska händelse och situationen i Kosovo i slutet av 1980-talet alierade Milosevic den albanska majoritetsbefolkningen som en främmande invasionshär som hotade den serbiska minoriteten i Kosovo

(Colovic 2002:43). Att Milosevic valde att spela ut det nationalistiska kortet kan ur ett konstruktivistiskt perspektiv förstås genom att de etniska spänningar som fanns i Kosovo utgjorde ett direkt hot emot Jugoslavien som konstruktion och därigenom även mot gentemot serbernas ställning, som vid den tiden dominerade på federal nivå, och där etniska serber var utspridda över hela Jugoslavien. (Bozdaglioglu 2007:140). Detta tankegods om serbisk nationalromantik var i Milosevics idévärld inget nytt utan något som han redan som barn fått lära sig då hans far, som var historielärare, förde vidare diverse serbiska mytbildningar till sin son, vilka denne sedermera såg den politiska sprängkraften i allt eftersom det uppstod etniska splittringar i det jugoslaviska statsbygget. (Bennet 1995, s.84-85)

Serbien hade tidigare under ledning av Milosevic både direkt och indirekt deltagit i de jugoslaviska krigen. Först med den Jugoslaviska folkarmén (JNA) var man officiellt engagerad både i det slovenska och inledningsvis i det kroatiska självständighetskriget. När kriget startade i Bosnien 1992, bytte man strategi och upplöste JNA. Istället bildade man en armé som var underställd Republika Srpska och som till skillnad från JNA inte var multietnisk. (Pawlowitch 2002, s.206, 209). Det var också denna armé som gjorde sig skyldiga till flertalet av de krigsbrott som begicks under kriget, bland annat med metoder som etnisk rensning för att säkra territorium till den framtida Bosnien-serbiska statsbildningen. (Klemencic 2004, s.314-315) Det var mot denna bakgrund som Västmakterna genom NATO baserade sin legitimitet för interventionen i Kosovo och bombningen av Serbien för att tvinga landet till förhandlingsbordet (Booth 2001, s.174-175).

Kosovokrigen och NATO:s intervention ledde fram till två huvudsakliga följder, det första var att Serbien tappade kontrollen över provinsen i och med att denna övergick till, den av NATO ledda, KFOR-styrkan, vars uppdrag var att övervaka freden mellan serber och albaner (Booth 2001:232). Det andra var att Milosevic förlorade presidentvalet i Serbien år 2000, i vilket han först vägrade erkänna sig besegrad när hans utmanare Vojislav Kostunica fick över 50 % redan i den första valomgången. Det ledde i sin tur till stora protester i landet, vilka kulminerade i att Milosevic fick erkänna sig besegrad och avgå som president (Pawlowitch 2002, s.225-226) Valförlusten var en direkt följd av utfallet i Kosovokrigen och att Milosevic hade börjat uppfattas som en maktfullkomlig despot som både isolerat landet och hindrat dess ekonomiska och sociala utveckling (Pawlowitch 2002, s.221-223).

2.2 Serbien och Kosovo-relationen på 2000-talet

Även om Serbien *de facto* tappat kontrollen över Kosovo efter kriget och NATO:s intervention var landet fortfarande på pappret och *de jure* en serbisk provins. Denna tvist om hur man ska definiera Kosovo har pågått sedan dess och i princip präglat Serbiens relationer med omvärlden. Framförallt med EU och USA som valt att erkänna Kosovo som självständig nation. (Säkerhetspolitik 2014).

Vad kan vi utläsa ifrån denna hårdnackade inställning ifrån serbisk sida om Kosovos självständighet? Som ovanstående beskrivet har Kosovo som område en speciell plats i den serbiska mytologin och framför allt serbiska nationalisterna anser att många historiska oförrätter gentemot serber som folkslag begåtts här i form av framför allt kolonisation, fördrivning och tvångsislamisering. En sådan uppfattning gör att nationalisterna inte ser sin nation som hel och utan som en historisk skymf att Kosovo nu hamnat utanför dagens serbiska stat. I tillägg till denna uppfattning såg man NATO:s intervention som en illegitim handling eftersom insatsen genomfördes utan FN-mandat och därmed, enligt rådande internationell lag, utan stöd i folkrätten.

För att vända tillbaka till vår konstruktivistiska teoribildning så har den serbiska hållningen i fråga om Kosovos status snarare baserats på intresse utifrån serbisk identitet än vad som är möjligt att uppnå realpolitiskt. Enligt Wendt hänger förhållandet mellan dessa samman med att identitet och suveränitet är intimt förknippade med varandra, och när en stat som Serbien, i det här fallet, uppfattar sin suveränitet som kränkt upplever man sin existens som hotad och kopplar därmed på en sorts överlevnadsinstinkt som man agerar utifrån (Wendt 1999, s.233-235).

Det är här EU kommit in som aktör för att försöka normalisera relationerna Serbien och Kosovo emellan och i ett första steg få dem att till förhålla sig varandra, vilket varit ett absolut villkor för att Serbien ska uppnå kandidatstatus till unionen. EU påverkan mynnade ut i Brysselavtalet, som bland annat behandlar den serbiska minoritetens ställning i Kosovo. Dock har inget formellt krav på erkännande av Kosovo som nation ställts av EU på Serbien. (Crisis Group 2013)

Hur ska man då tolka ovannämnda diplomatiska tövåder ifrån serbisk sida? Till att börja med är det utifrån ett konstruktivistiskt perspektiv möjligt kunna sätta ett likhetstecken att när Serbien gör en ansträngning för att förbättra sina relationer till Kosovo så förbättras det också med omvärlden, framförallt EU. Unionen som fredsbyggande tillsammans med den

nuvarande utvidgningspolitiken kallad Stabiliserings och associeringsavtal (SAA) syftar på lång sikt till att integrera hela västra Balkan i samarbetet, inte enbart Serbien. (Europa.eu 2010)

Om man här applicerar Wendts teorier, hur relationer aktörer emellan på internationell nivå kan omformas utifrån intressen och identitet, tolkar vi tövädret som att Serbien i relationen till EU nu inte står i motsats med dennas förda politik för hela regionen, utan istället anammar och gör den till sin egen. Serbien låter den bli en del av sin egen politiska identitet att också vara en fredsbyggare. (Bozdaglioglu 2007:129)

Vad är då för intressen som ligger bakom Serbiens ansökan om EU-medlemskap? Är det enbart ekonomiska fördelar, som ett framtida medlemskap med deltagande på unionens inre marknad skulle kunna leda till, som hägrar? Vi vill hävda att det utifrån ett konstruktivistiskt perspektiv inte är riktigt så enkelt. Ekonomiska motiv är enligt Wendt ett av de centrala intresseområden som finns för en stat men att de snarare bör utläsas som en faktor för att kunna bygga välmående bland dess invånare. Till detta kommer också faktorer som exempelvis en stats självbild och identitet, där en negativ sådan gör att man känner missaktning emot sig, snarare än jämställd i förhållande till, andra stater på en systemnivå. (Wendt 1999, s.236-237). Serbiens intresse för medlemskap i EU tolkar vi därmed utifrån Wendts idéer också som en omformning av landet politiska och sociala självbild eftersom man nu snarare ser sig själva som genomsnittseuropéer. Serbien anammar därigenom även de politiska och, i fallet EU, liberala värden som unionen bygger på. I denna nya serbiska identitet blir Kosovofrågan därmed av underordnad karaktär från att tidigare varit en bärande del av den gamla.

2.3 Serbien och Haag-tribunalen

Händelseutvecklingen i den serbiska politiken gick efter Milosevics avpollettering i väldigt snabbt efter det att även premiärministerämbetet i landet hade tagits över av en ny aktör: Zoran Djindjic. Djindjic hade en bakgrund som mångårig oppositionspolitiker i Jugoslavien såväl under kommunisttiden som under Milosevics regim. Han hade även spenderat långa perioder utomlands, bland annat i Tyskland där han utbildade sig i filosofi vid universitetet i Heidelberg och var student till Jürgen Habermas. (Rogel 2004:105) En av Djindjics första, och kanske mest kontroversiella beslut efter att ha tillträtt som premiärminister, var att utlämna den då, för krigsbrott, efterlysta Milosevic till Haag-tribunalen, eller som den mer

officiellt är känd för: Internationella krigsförbrytartribunalen för det forna Jugoslavien i Haag. Beslutet kritiserades hårt av federationspresidenten Kostunica, som ansåg att det stred mot Serbiens grundlag och därmed hotade landets suveränitet. Djindjic å sin sida försvarade sitt agerande med bedömningen att snabba och radikala beslut krävdes för att göra upp med arvet från Milosevic-tiden. (Klemencic 2004, s.346-347) Beslutet var heller inte särskilt populärt bland den serbiska opinionen eftersom det sågs som opportunistiskt och som ett sätt att säkra ekonomiskt stöd från väst till den, då hårt trängda, serbiska ekonomin. (Rogel 2004:106)

Konstruktivismen hjälper oss att förstå ovan nämnda observationer beträffande Djindjics handlande. Efter att Milosevic varit den ledande politiska aktören i Serbien i mer än ett decennium, dessutom en autokratisk sådan, drabbades landet av en identitetskris i samband med hans avgång. Det var ett tomrum som Djindjic med sina avvikande värderingar och starka personlighet kunde fylla upp. (Bozdaglioglu 2007:139) Det gav honom således politiskt utrymme att kunna forma en självständig politik som bröt emot tidigare hegemonier, vilket stämmer väl in på argumentet att enskilda aktörer genom sin person och sina beslut också kan omforma politiska strukturer och identiteter. (Bozdaglioglu 2007, s.140-141) För att ytterligare förstärka den konstruktivistiska argumentationen kan man vidare hävda att Djindjic tydde sig till en social kontext när han beslöt att skicka Milosevic till Haag. Dock inte på statsnivå eftersom beslutet som nämnt var impopulärt inom Serbien både i det politiska etablissemanget och bland den folkliga opinionen, utan snarare på en systemnivå eftersom det internationella samfundet och framförallt Västmakterna, som den liberale Djindjic var ideologiskt präglad av, premierade hans samarbete med Haag-tribunalen. (Reus-Smit 2013, s.225-226)

Efter mordet på Djindjic, år 2003, vann hans politiske rival Vojislav Kostunica det efterföljande året de serbiska parlamentsvalen och tillträdde därmed som ny premiärminister. Maktskiftet ledde till att Serbiens samarbete med Haag-tribunalen i princip avstannade till följd av att Kostunica ansåg att fortsatt samarbete med den inskränkte på Serbiens suveränitet (Waters 2014:6). Beslutet från den nyinrättade premiärministern ledde i sin tur till en kraftigt försämrad relation med EU eftersom unionen satt upp just samarbete med tribunalen som ett absolut krav för fortsatta förhandlingar om SAA, parterna emellan (EU-kommissionen 2006:5). Dispyten eskalerade år 2008 då Nederländerna vägrade att ratificera SAA som tidigare skrivits på av parterna, med anledning av att en av de mest ökända krigsförbrytarna från Bosnienkriget, Ratko Mladic, fortfarande var på fri fot och misstänktes få fristad i Serbien. (EU Observer 2008)

Det skulle dröja ända till år 2011 innan Mladic till slut blev gripen och överlämnad till tribunalen för rättegång och därmed även nya förhandlingar om medlemskap med EU kunde återupptas.

Serbiens relation med Haag-tribunalen har som redogjorts för, varit långt ifrån en enkel historia utan snarare en form av långdragen maktkamp om vem som ska få historiskt tolkningsföreträde. Det har därmed blivit en sorts förlängning av de jugoslaviska krigen in i rättssalen. Problemet i relationen mellan Serbien och Haag-tribunalen är att Serbien sett den senare som bildad av västmakterna enbart för att behandla landets skuld i krigen och inte de andra stridsförande parterna. (Pawlec 2014)

Det stora antalet åtalade och dömda serber i de olika rättegångarna har stärkt bilden att de särbehandlas i relation till övriga folkgrupper. Denna åsikt har även haft brett stöd i folkopinionen. I en opinionsundersökning utförd av Organisationen för säkerhet och samarbete i Europa (OSSE) 2009 i Serbien, på uppdrag av Nederländerna, hade 72 % av de tillfrågade en negativ uppfattning om tribunalens arbete. (OSSE 2009)

I en historisk kontext är relationen med Haag bara en mindre del av Serbiens egen dolkstötslegend som under flera århundraden odlats fram i den serbiska identiteten, där Serbien som ett litet land med stolt historia och en av de äldsta civilisationerna har stympats och kuvats av diverse utländska och rivaliserande aktörer. (Colovic 2002, s.7-8) Dessa aktörer sträcker sig allt ifrån Osmanska riket med islam, Habsburgska riket, Nazityskland och i en modern kontext Västmakterna med NATO. Ur ett västligt perspektiv kan det verka främmande att bli jämförd med sådana historiska, blodtörstiga regimer, men ur ett serbiskt sådant ger de uttryck för samma sak, nämligen ett underkuvande av Serbien som nation genom historien. (Pawlec 2014)

Vänder vi tillbaka till Wendts teorier om att en stat agerar utifrån sin identitet kan detta förklara varför Serbien under en lång tid valde att inte samarbeta med Haag-tribunalen, såväl före som efter Milosevics utlämning. Landet uppfattade sig helt enkelt illa behandlat och inte accepterat socialt utan snarare utgöra en sorts motsats till väst identitetsmässigt, eftersom man fortfarande upplevde en sorts särbehandling. Denna upplevelse vägde tyngre än de eventuella ekonomiska löften som EU lockade med, i form av bland annat utökad handel och potentiell kandidatstatus (Reus-Smit 2013:227). Det var dock sedermera den i överlag mer positivt laddade relationen med EU som skulle leda till att Serbien återupptog sitt samarbetade med Haag-tribunalen, eftersom detta var villkorat för vidare framsteg och närmande mellan Serbien och unionen för ett eventuellt framtida medlemskap. (Pawlec 2014)

2.4 Den nya serbiska konstitutionen

Till följd av Montenegros utbrytning och självständighetsförklaring från det tidigare statsförbundet Serbien och Montenegro, sommaren 2006, blir det nödvändigt även för Serbien att söka sig från den upplösta unionen och ersätta den tidigare jugoslaviska konstitutionen, man förhållit sig till. Det serbiska parlamentet antar därmed bara månader senare en ny konstitution, vilken även godkändes genom en påföljande folkomröstning mot slutet av samma år. (EU-kommissionen 2006:6)

I den nya konstitutionen syns tydliga tecken på vilken riktning man nu ämnar söka sig till, eftersom det redan i den inledande sektionen, under artikel 1, för första gången är möjligt att läsa om hur republiken bland annat ska baseras på åtagande för europeiska principer och värden. (Constitution 2006)

Vad som skulle kunna tänkas vara europeiska principer och värden i denna bemärkelse, är med största sannolikhet baserat på vad som omnämns under artikel 2 i fördraget om Europeiska unionen och som är tänkta att utgöra en sorts grund och förutsättning för medlemskap i EU-samarbetet. Stater som inte är beredda att respektera såväl som sympatisera dem kan inte heller anse sig redo att ansöka om medlemskap. Att Serbien i sin nyantagna konstitution nu omnämner åtagandet för dessa grundsatser tyder således på ett tydligt intresse att närma sig EU-samarbetet.

2.5 Inrikespolitiska skeenden

I det serbiska presidentvalet, 2000, blev Vojislav Kostunica, som kandidat för koalitionen Serbiens demokratiska opposition, framröstad att ta över presidentposten och besegrade därmed den då sittande presidenten Slobodan Milosevic. (IFES 2014a) Samma motståndsanslits lyckades i ett senare val, samma år, även att erhålla parlamentarisk majoritet i landets nationalförsamling. (IFES 2014b)

Serbiens demokratiska opposition bestod av ett flertal partier, ibland vilka Demokratiska partiet, under ledning av Zoran Djindjic, var ett av de större. I början av året, inför de två valen, lyckades den samlade oppositionen nå en viss grad av enighet, efter sammanställandet av en gemensam valplattform. Månaden innan presidentvalet publicerade den serbiska

tidsskriften *Vreme* plattformen, i vilket oppositionen bland annat framhöll tillträde till EU som en utrikespolitisk prioritet. (*Vreme* 2000)

Även det Demokratiska partiet i sig hade en relativt EU-vänlig inställning. För partiledaren Zoran Djindjic representerade EU-projektet en sorts framtida vision av ett hur öppet och demokratiskt Serbien skulle kunna formas. I partiprogrammet kan man nämligen under kapitlet "Våra prioriteringar" och rubriken "Europeisk integration" läsa:

"Vi vill att europeiska strukturer och standarder ska bli en del av vårt samhälle, och att vår stat ska bli en likvärdig medlem i den europeiska unionen. Vår uppgift är att anamma europeiska värden var än vi agerar, och att förbereda landet för en sann europeisk integration" (Demokratiska partiet 2000: 23)¹

Med detta kan vi konstatera att det således hade växt fram ett intresse för EU-samarbete inom Serbien sedan början på 2000-talet och de möjligheter en mer generell progressiv utveckling för landet kunde tänkas leda till. Det är i detta sammanhang möjligt att vända blicken till konstruktivism på enhetsnivå för att förstå hur bilden av Serbien kom att påverkas inom staten.

Till följd av Kosovokriget och fördömandet från världssamfundet fanns det alltså aktörer inom landet som såg vikten i att omforma landets identitet. En alternativ väg för Serbien att ta skulle kunna vara att närma sig EU, som även från sitt håll öppnade upp för att diskutera möjligt samarbete i samband med att länderna Balkanhalvön lyftes som framtida potentiella kandidatländer. Med aktörer inom det politiska området och på inflytelserika poster, som exempelvis Djindjic i egenskap av premiärminister och det Demokratiska partiet, som tillsammans med den större partipolitiska koalitionen Serbiens demokratiska opposition erhöll en majoritet av platserna i parlamentet, följde ett omfattande inflytande till att föra sin agenda och få utrymme att hävda sina intressen även efter att partiet hamnat i opposition.

Djindjic och Demokratiska partiet är, enligt enhetsnivåkonstruktivismen, möjliga att granska i deras roller som aktörer inom staten, med inflytande över hur variationer ibland annat intresse, så som inställningen till EU-samarbetet, och identitet formas internt. Samtidigt kan man utifrån Wendts tolkning om *systemkonstruktivism*, som framhåller stater som de huvudsakliga analysenheterna för internationell politisk teori, tänka sig att de i sina statliga roller även utgör staten Serbien och därigenom kan agera även utåt, mot det internationella.

¹ Egen översättning

2.6 Serbien och EU

En aktör som till stor utsträckning kommit att påverka Serbiens självbild är EU. Genom dess utvidgningspolitik ämnar unionen att tillgodose viljan hos stater och regioner i dess direkta, territoriella närområde och att uppmuntra dem till att ansluta sig till samarbetet. Det är möjligt att likna denna utvidgningsprocess vid en sorts europeisk integration utifrån det intensifierade samarbete med unionens medlemsländer som oftast följer av att en, för processen tänkbar, kandidatstat ansluter sig. EU ställer hårda krav på aspirerande stater för att försäkra sig om att de antas endast efter det att de till fullo uppfyllt de skyldigheter mot unionen, som följer av ett medlemskap. (Policy Highlights)

I originalversionen av fördraget om Europeiska unionen, som undertecknades i Maastricht 1993 och trädde i kraft samma år, fastställs under Artikel O i avdelningen *Final Provisions* att varje europeisk stat kan ansöka om att bli medlem i den Europeiska unionen. (EU-rådet 1993:138)

I en konsoliderad version av fördraget har detta omformulerats och återfinns nu under Artikel 49. Inledande fastställs nu följande:

”Varje europeisk stat som respekterar de värden som avses i artikel 2 och som förbinder sig att främja dem får ansöka om att bli medlem av unionen.” (EU-rådet 2012a:45)

Vad som avses i artikel 2 är att:

”Unionen ska bygga på värdena respekt för människans värdighet, frihet, demokrati, jämlikhet, rättsstaten och respekt för de mänskliga rättigheterna, inklusive rättigheter för personer som tillhör minoriteter. Dessa värden ska vara gemensamma för medlemsstaterna i ett samhälle som kännetecknas av mångfald, icke-diskriminering, tolerans, rättvisa, solidaritet och principen om jämställdhet mellan kvinnor och män.” (EU-rådet 2012a:19)

Det första steget i processen mot medlemskap ligger därefter i att möta och uppfylla ett antal kriterier, framtagna vid Europeiska rådets toppmöte i Köpenhamn, 1993. Dessa går under samlingsnamnet *Köpenhamnskriterierna*.

Kriterierna i slutsatsdokumentet ifrån toppmötet är tre till antalet och behandlar dels en politisk och dels en ekonomisk aspekt. Den politiska aspekten framhåller att ett kandidatland ska ha uppnått stabilitet inom de institutioner som garanterar demokrati, rättsstaten, mänskliga rättigheter samt respekt för, och beskyddande av, minoritetsgrupper. Det politiska kriteriet

påminner således till stor utsträckning om de värden som återfinns under artikel 2 i fördraget om Europeiska unionen. Det ekonomiska kriteriet i sin tur framhåller att kandidatlandet ska ha en fungerande marknadsekonomi samt kapacitet att kunna hantera den konkurrens och de marknadskrafter som finns inom unionen. Det tredje kriteriet är av administrativ karaktär och omfattar krav som förutsätter att kandidatlandet har förmågan att anta och fullfölja åtaganden som följer av medlemskap i unionen. Kandidatlandet ska rätta sig efter gemenskapens befintliga regelverk och de mål som kan komma att ställas upp. (EU-rådet 1993:13)

I juni år 2000, ett år innan Djindjic beslutar att utelämna Milosevic till Haag-tribunalen, slår det Europeiska rådet vid toppmötet i Santa Maria da Feira i Portugal, fast att alla länder på västra Balkan, inom ramen för en särskilt framtagen Stabiliserings och Associeringsprocess (SAP), kan anses vara potentiella kandidater för framtida EU-medlemskap. I ett slutsatsdokument från mötet står att läsa att EU-rådet bekräftar målsättningen om största möjliga integration av områdets länder, till den politiska och ekonomiska huvudströmning som är EU-samarbetet. Integrationen ska ske genom politisk dialog, liberalisering av handel samt samarbete i rätts- och inrikesfrågor. (EU-rådet 2000:12)

Tre år senare, 2003, under Europeiska rådets toppmöte i Thessaloniki, Grekland, identifieras Serbien, tillsammans med fem andra länder på Västbalkan, än en gång som potentiella kandidater för medlemskap i EU. Därmed bekräftas SAA som en officiell EU-politik. EU-rådet upprepar sin beslutsamhet om att effektivt och till fullo stödja ett europeiskt perspektiv på länderna på Västbalkan. (EU-rådet 2003:12)

Det dröjer dock till 2005 innan förhandlingarna kommer igång på riktigt och SAA, som framlagts som officiell EU-politik, påbörjas med Serbien i åtanke som möjligt medlemsland. Medlemskapsförhandlingarna läggs dock på is 2006, vilket skedde till följd av det tidigare nämnda maktskifte i Serbien som påverkade utlämningsprocessen av krigsförbrytare till Haag. Ett år senare upptas de igen och det befintliga SA-avtalet skrivs till slut under 2008. Året därpå ansökte man officiellt om medlemskap och 2012 erhöll landet kandidatstatus för EU-medlemskap. (EU-rådet 2012b:14)

Vad ligger då i det serbiska intresset för ett EU-medlemskap? En aspekt är den rent ekonomiska, då man räknar med att Serbiens inträde i unionen och tillträde till den inre marknaden avsevärt skulle förbättra landets ekonomi. Ur ett konstruktivistiskt perspektiv är det av intresse då Wendt generaliserar ekonomiskt välbefinnande som ett av de nationella intressen som alla stater delar universellt (Wendt 1999, s.233-235). Som en följd av landets aggressiva beteende i Bosnienkriget antog FN-säkerhetsråd i mitten av år 1992 Resolution 757, som innebar att den dåvarande Federationen Jugoslavien dvs. det område som idag

utgörs av Serbien och Montenegro belades med stränga ekonomiska sanktioner vilket ledde till att omvärlden i princip upphörde helt att handla med landet. (FN Resolution 757) Sanktionerna skulle drabba den redan hårt trängda serbiska ekonomi som kämpade med strukturförändringar i sin omställning ifrån planekonomi till marknadsekonomi. Den första konsekvensen av sanktionerna var den hyperinflation som drabbade landet i perioden mellan år 1992 och år 1994, som i sin tur lämnade 1,3 miljon löntagare permitterade hemma med lön och 750 000 arbetslösa då flera fabriker och andra verksamheter var tvungna att antingen slå igen eller gå på sparlåga. Sanktionerna skulle delvis lättas år 1995 i samband med att Serbien skrev under Daytonavtalet som reglerade freden i Bosnien-Hercegovina, men det skulle dröja ända till år 2001 innan de lyftes helt, till följd av att Milosevic utlämnades till Haagtribunalen. (Bajić-Hajduković 2014:62)

Om vi tar ett steg framåt i tiden så kan vi i en rapport utgiven av den serbiska näringslivsorganisationen NALED om landets ekonomiska status ifrån 2013 går att utläsa att det under en period som sträckte sig över 12 år fram till rapportens utgivningsdatum var fyra av de fem främsta nationerna med högst antal direktinvesteringar i landet EU-medlemmar. (B92 2013) Siffror från EU-kommisionen (2014) visar att av Serbiens totala handelssumma med omvärlden under år 2013 uppgick EU:s del till hela 62,4%, vilket påvisar unionens helt avgörande ekonomiska betydelse för landets välstånd.

Wendt gör en distinktion mellan ekonomiskt välbefinnande och ekonomisk tillväxt. Han menar att den senare bara gjort sig gällande som ett nationellt intresse för de stater som tillämpat marknadsekonomi i den senare delen av historien och framförallt då i den rikare delen av världen (Wendt 1999:236). Vår analys utifrån dessa idéer är att ekonomi är en väldigt central aspekt för det serbiska intresset för EU-medlemskap då man i närtid upplevt stränga ekonomiska sanktioner som drabbade landet hårt. Som en garant för att detta inte ska upprepa sig så vill man ansluta sig den större ekonomiska gemenskap som EU utgör med sin inre marknad. På grund av landets, idag redan stora, handelsutbyte med unionen samt dess närhet blir det svårt att identifiera några nackdelar för Serbiens anslutning till densamma ur en ekonomisk aspekt.

Om vi då väljer att granska den ekonomiska aspekten från ett EU-perspektiv, i frågan om Serbiens EU-medlemskap, var EU:s handel med Serbien försumbar med endast 0,5 % av unionens totala utrikeshandel under år 2013, vilket gör det uppenbart att unionens intresse för Serbien som framtida medlemsstat inte är av ekonomisk karaktär utan snarare av rent politiska och geostrategiska skäl (EU-kommisionen 2014)

Genom att tänka om EU som en mellanstatlig aktör, som för en gemensam talan för sina medlemsländer, är det möjligt att utifrån ett konstruktivistiskt perspektiv här se ett uttryck av intresse, från EU:s håll, för regionen som är Balkan. Intresset att öppna upp för utvidgning av EU-samarbetet ligger i möjligheten till att därigenom utvidga och utöka sina relationer i unionens närområde. Att unionen ställer krav på de länder som ämnar ansluta sig till den förefaller därmed rimligt med tanke på samarbetets omfattning. Såväl i politiska som ekonomiska frågor finns målsättningar för hur medlemsländerna ska eller bör agera. (Tallberg 2013:28) Samtidigt kan man tolka dessa krav som att EU i viss mån påtvingar potentiella medlemsländer att anta en samling principer och värden som tidigare inte nödvändigtvis varit något länderna förhållit sig till. Det blir som att länderna på så sätt tar sig an en, till viss del, europeisk identitet eftersom att de anammar en agenda, lik den hos övriga medlemsländer. (Wendt 1999, s.226-227)

En indikator på att Serbien följt EU:s uppmaningar, och därigenom låtit sig formas av ett utomstående intresse är, som nämnt tidigare i stycket om Serbien och Haag-tribunalen, att man var snabba med att lämna ut Milosevic till Haag-tribunalen, vilket var ett i en rad av krav från unionens håll inför fortsatta förhandlingar. Även det faktum att förhandlingarna om Serbiens eventuella medlemskap i unionen plötsligt stannade upp under 2006, på grund av att landet inte samarbetade med Haag-tribunalen i den utsträckning man från EU:s håll önskade, i kombination med att de sedermera togs upp igen 2007, efter att Serbien ökat samarbetsviljan, tyder på effekten som EU:s inflytande haft över landet, på dess väg från efterdyningarna av Kosovokriget till dagens situation.

2.7 Serbien och dess grannar

Serbien har gått ifrån vara ett land som legat i Europas periferi till att idag omges av bland annat fyra EU-stater, med Kroatien som det senaste tillskottet av totalt åtta grannländer. Även Slovenien, som tidigare utgjorde en delrepublik inom Jugoslavien, är idag EU-medlem. Vi inkluderar staten i benämningen grannstater utifrån ett konstruktivistiskt perspektiv eftersom den i närhistorien haft starka band till Serbien.

Varför är den här geografiska detaljen intressant för vår fallstudie? Inom den konstruktivismen belyses aspekten av relationer mellan stater på systemnivå där staterna förhåller sig till andra genom delade värderingar och därmed definierar sin egen identitet utifrån dessa. Hur formas då relationerna? Vi är framförallt här intresserade av att framhålla

de sociala och kulturella aspekter som konstruktivismen och Wendt belyser (1999: s. 158-159). Stater som delar geografiska, historiska och kulturella drag brukar också snegla på varandra i formandet av sina utrikes relationer på en systemnivå i vad som närmast skulle kunna beskrivas som en form av gruppsykologi (Wendt 1999. s.212-213).

De första av Serbiens grannländer som gick med i EU var Ungern och Slovenien, 2004, vilket låg inom ramen för den stora östutvidgningen där totalt tio nya stater gick med samtidigt i unionen. Den andra omgången av ledde till att Rumänien och Bulgarien anslöt sig 2007 och slutligen även Kroatien, 2013. (Europakommissionen 2013) Serbien gränsar idag till stor omfattning mot EU-länder. Till att börja med påverkar det landets rent handelsmässiga relationer med sina grannar eftersom de är en del av EU. Det påverkar även unionens inre marknad vilket gör att flödet av varor och tjänster, med vissa begränsningar, omformas, även fast EU, redan som det är, är en stor handelspartner för landet. Samtliga av de angränsande EU-medlemmarna är också medlemmar i NATO, vilket således även omformar Serbiens geopolitiska läge. Grannländerna har genom att ta del av den militära alliansen även avgränsat Serbien geografiskt ifrån Ryssland som historiskt sett varit en nära allierad.

Som ovanstående i det teoretiska ramverket och inledningsvis i detta stycke vill vi förstå hur denna förändring av den geopolitiska kartan, sedan år 1989, har påverkat Serbiens politik. Ingen stats gräns har ändrats om man bortser ifrån upplösningen av Jugoslavien. Serbiens grannar är dock idag helt andra typer av stater än vad de var då, eftersom de redan genomgått den liberala transition som Serbien nu är mitt uppe i. Som tidigare redogjort för har det utmynnat i att de idag är medlemmar i både EU och NATO vilket är blir som ett kvitto på att de är stabila och liberala demokratier.

Den stora östutvidgningen av EU 2004, som Slovenien och Ungern var en del av, var på många sätt historisk med tanke på att unionen aldrig tidigare tagit in så många nya medlemsstater samtidigt (tio) och därmed omformades unionens karaktär både demografiskt och geografiskt då befolkningen ökade med nästan 20 % och landytan med cirka 17 %. (Europa.eu 2007) Den kanske större betydelsen var att åtta av de tio anslutande länderna hade legat bakom järnridån och tillhört ett annat maktblock. Symbolvärdet av utvidgningen var därför stort eftersom Europa nu åter ansågs vara förenat och att den gamla uppdelningen emellan öst och väst hade förpassats till historien. Utvidgningen omformade även EU som politiskt projekt eftersom man gick från att uppfattas vara en klubb för rika länder i norra och västra Europa, till att även dela med sig av sitt välstånd i form av strukturfonder och tillgång till den inre marknaden, till de mindre utvecklade och fattigare förre detta kommunistiska staterna i östra Europa. Med ekonomiska incitament kom även krav på politiska reformer och

liberalt institutionsbyggande för att länderna skulle kunna integreras i unionens politiska och byråkratiska struktur. (Tallberg 2013, s.180-181).

Rumänien och Bulgarien, som även av EU-kommissionen ansågs tillhöra den fjärde utvidgningsfasen, fick däremot vänta eftersom de inte uppfyllde Köpenhamnskriterierna. Östutvidgningen har lett till att även de nya medlemsstaterna blev en del av den kollektiva identitet som EU, enligt Wendt, delvis kan sägas ha idag (Wendt 1999:242). Utifrån den konstruktivistiska tanken om att den internationella ordningen kan liknas vid ett ”samhälle av stater” och att olika typer av regimer, så som demokratiska eller autokratiska, söker sig till varandra kan de identifiera sig med varandra i den, i grunden, anarkistiska ordning som råder på global nivå politiskt. (Wendt 1999:209) Teorin bygger på samma idé om hur vi inom suveräna stater bygger våra samhällen, där människan som gruppdjur socialiserar i grupper och tyr sig till dessa för att överleva, men samtidigt också på så sätt skapar sig en identitet (Wendt 1999:210).

2013 gick slutligen Kroatien med i EU, en stat som Serbien, under stora delar av historien, haft ett spänt förhållande till. Till en början på religiösa grunder och under senare delen av 1900-talet även ekonomiska, inom Jugoslavien. Förhållandet utmynnade senare i krig baserat på etniska grunder på 1990-talet (Klemencic 2004, s.229, 305). Här menar dock Wendt att fiendskap emellan stater kan vara till gagn för en stats utveckling av den egna identiteten då den definierar sina intressen utifrån denna, vilket leder till att man kan skönja en förutsägbarhet i dess agerande över tid (Wendt 1999:187). Han menar också att en stat kan utveckla sin identitet genom att härma en annan framgångsrik stats exempel. I vårt fall kan det tänkas att Serbien tar efter Kroatiens exempel för att inte visa sig sämre för sin omvärld och uppnå samma resultat (Wendt 1999, s.325-326).

Utifrån detta så drar vi slutsatsen att den politiska transitionen i Serbiens grannländer också har påverkat landets intresse för EU-medlemskap. Detta då det ligger nära till hands för en stat att basera sin identitet på relationen med sina grannar. I Serbiens fall är flertalet grannar som vi redogjort för numera EU-medlemmar, vilket gör att man identifierar sig även med EU. Utifrån detta så har man byggt en ny politiskt identitet som är mer liberal till sin karaktär.

2.8 Serbien och Ryssland

Trots att Serbien i omfattande utsträckning, under den tidsperiod vi valt att studera, närmast sig EU-samarbetet och väst har man likväl upprätthållit bandet till öst och den historiska relation

man haft med Ryssland. En kontrast värd att lyfta, eftersom inflytande och påverkan såväl på Serbien som från serbiskt håll inte endast är koncentrerad i en riktning.

Att Serbien upprätthåller starka diplomatiska band gentemot Ryssland är tydligt. En aktuell aktör som värnar om detta är bland annat landets nuvarande president Tomislav Nikolic.

I en exklusiv intervju med den ryska nyhetsbyrån *ITAR-TASS* (2013) uppgav president Nikolic att efter Serbien är Ryssland det land älskar mest. I samma intervju förklarade han även sin vilja för Serbien att vara ett land med två dörrar: en åt väst och en åt öst, i hopp om att kunna förena de två sidorna.

Under ett officiellt statsbesök av Rysslands president Vladimir Putin i Serbiens huvudstad Belgrad, i mitten av oktober, året efter, belönade den serbiske presidenten Putin med Serbiens orden av första grad. Putin försäkrade vid tillfället att Ryssland, likt tidigare genom historiens gång, alltid kommer att uppfatta Serbien som en särskilt nära bundsförvant och släkting. Han förklarade vidare att han från sin sida kommer att göra allt för att i fortsättningen utveckla relationen länderna emellan, i linje med respektive stats intressen. (*RIA* 2014)

Ur ett konstruktivistiskt perspektiv är det genom Nikolic möjligt att, på individnivå, studera intresset från serbiskt håll för fortsatt goda relationer med Ryssland. Nikolic har i egenskap av president, likt Zoran Djindjic som premiärminister, ett stort inflytande över att som enskild aktör agera utifrån landets intresse och på så sätt påverka och forma Serbiens identitet och relationer mot omvärlden. Just relationen till Ryssland är alltså något man fortsätter värna om, eftersom man historiskt till stor omfattning även kommit att formas av sin partner i öst. Wendt framhåller kultur som en delad kunskap vilket innebär att Serbien och Ryssland som aktörer kan interagera såväl socialt som kulturellt, tack vare deras delade arv. EU är andra sidan är begränsad i sin möjlighet till liknande interaktion eftersom de inte delar samma sorts arv med Serbien. (1999:158)

Det slaviska kulturhistoriska arv man delar går tillbaka långt i tiden, inte minst språkligt och religiöst. År 863 skickades de två bröderna Methodios och Kyrillos på mission i Centraleuropa, med syfte att kristna sydslaverna. Slaverna, som mer eller mindre talade samma språk, önskade att förkunna kristendomen på folkspråket och inte på latin. Methodios och Kyrillos skapade i samband med sin mission det "glagolitiska" alfabetet, för slaverna att enas kring. Alfabetet avlöstes av det kyrilliska som fram till idag på olika sätt utvecklats i de ortodoxa staterna. Skriftspråket fornkyrkslaviska, vilken ligger till grund för dagens kyrkslaviska används fortfarande som liturgiskt språk i ortodoxa kyrkor och som kan sägas vara östs motsvarighet till latinet i väst. (Resic 2010, s.28-29)

Serbiens slitning mellan öst och väst är påtaglig genom historiens gång och kan tydligt börja åskadliggöras i samband med den stora schismen år 1054 och kyrkans delning på Balkanhalvön. Det var utifrån denna händelse dagens delade religiösa arv, Serbien och Ryssland emellan, genom ortodoxin kom att växa, men även gapet mellan öst och väst. (Resic 2010:27)

Det finns således en anledning till att Putin omnämner Serbien som en sorts släkting, vilken är de två ländernas, i flera bemärkelser, gemensamma kulturhistoria och i längden även identitet. Utifrån ett konstruktivistiskt perspektiv kan vi tolka detta som att gemensamma kulturella nämnare är en viktig faktor för stater när de ska förhålla sig till varandra i sina relationer på makronivå även här i fallet Serbien- Ryssland (Wendt 1999:164)

Likt fallet med Serbiens direkt angränsande grannar har även Ryssland, mycket tack vare deras historiska relation, fungerat som en stat Serbien kunnat utveckla och identifiera sin identitet genom. Utifrån sin relation med Ryssland definierar sig landet utåt, i viss mån, genom det kulturhistoriska arv man delar och det är på så sätt vi menar att Ryssland som aktör på ett kontrasterande sätt mot EU hjälpt till att forma Serbien. Inte nödvändigtvis i en motarbetande bemärkelse dock.

I början av året, 2015, tog Serbien över ordförandeskapet för OSSE, vilket beslutades om redan år 2012. Från serbiskt håll ser man beslutet som en framgång eftersom att man utöver att få ansvaret för att ytterligare främja multilateral diplomati även erbjuds en möjlighet att bekräfta sin roll som framträdande medlem i världssamfundet. (MFA)

År 2015 är även året för Helsingforsavtalets 40-årsjubileum. Ett avtal som inte minst kom att uppmärksammas under våren 2014, i samband med den ryska interventionen i Ukrainakrisen.

Ordförandeskapet i OSSE kan således tänkas bli avgörande för Serbien på flera olika sätt. Framför allt kommer viljan att fungera som en brygga i relationerna mellan öst och väst att sättas på prov. Med EU och landets strävan mot medlemskap i unionen å ena sidan och Ryssland och ländernas historiska relation å den andra, kommer Serbiens agerande vara av stor betydelse. I synnerhet beträffande frågan om Ukrainakrisen. Relationen till öst har sedan länge funnits och kommer förmodligen även att finnas en lång tid framöver. Den stärkta relationen till väst är således inte nödvändigtvis på bekostnad av den till öst, på samma sätt som att Serbiens relation med Ryssland förmodligen inte kommer utgöra ett hinder i landets fortsatta närmande av EU-samarbetet. Intresse från Serbiens håll är riktat åt båda sidor och landets identitet kommer förmodligen inte till fullo att komma att präglas enbart av influenser från enbart en av dem.

3 Slutsats

Vi har genom detta arbete haft en ambition att förstå hur bilden av Serbien som en liberal demokrati konstrueras. Den konstruktivistiska teoribildningen i studiet av internationell politik har ökat vår förståelse för problemet och i den sammanfattande analys av frågeställningen som här följer presenteras i korthet hur det kan tänkas förstås.

Serbiens inrikespolitiska ställningstagande vid vägval för landets framtid har på många sätt präglats av yttre faktorer som vi tidigare i texten redogjort för. Landet strävar efter att normalisera relationerna till sina grannländer och omvärlden för att på så sätt kunna uppnå politisk och ekonomisk stabilitet inom landet som hade tagit stor skada på dessa båda områden efter de Jugoslaviska kriget. I samband med processen har landet även blivit tvungna att omforma sin politiska identitet ifrån vara autokratisk till att bli liberal för att den ska ge utfall.

Den primära aktören som Serbien, i sitt försök att definiera sin nya post-jugoslaviska politiska identitet, har samarbetat med och relaterat till är den Europeiska Unionen. I princip på samtliga områden som vi belyst i detta arbete, från relationen med Kosovo till den med Haagtribunalen för att nämna några, har EU:s inflytande haft stor påverkan på de politiska processer som format landet och därmed dess politiska identitet. EU har i kraft av sin ekonomiska storlek också framgångsrikt kunnat utöva normativ och idéburen makt på Serbien som emot fortsatt integrering och löfte om eventuellt framtida medlemskap fått göra smärtsamma eftergifter som haft en klar inverkan på dess politiska identitet. Här syftar vi framförallt på Kosovofrågan där landet tvingats att förhandla fram ett bilateralt avtal som innebär att Serbien måste förhålla sig till Kosovo som stat, men utan att erkänna densamma. Dock så har denna omformning av densamma i efterhand även ur ett serbiskt perspektiv kunnat ses som något positivt då detta samarbete har premierats av omvärlden och därmed så har landets självbild stärkts i en positiv riktning vilket underlättat omformandet av den politiska identiteten i en liberal riktning.

En annan uppsplitande process för landet som vi belyst i vår analys av frågeställningen är landets relation med Internationella krigsförbrytartribunalen för det forna Jugoslavien. Även här har i EU i form av sitt aktörskap fått landet till att samarbeta och även om tribunalen i sig fortfarande är illa omtyckt så kan man både inom det politiska etablissemang och

allmänheten se fördelarna i form av ökat ekonomisk och politiskt samarbete, vilket igen vi tolkar som steg mot en mer liberal politiskt identitet.

I takt med att flera av Serbiens grannländer gått med i EU så har det identitetsmässiga avståndet minskat och på samma gång har intresset för eget medlemskap i unionen ökat. Landet kan, utifrån det teoretiska antagandet att världens stater kan liknas vid ett samhälle, tänkas ha lättare att relatera till de som ligger nära geografiskt och kulturellt. I vår analys för att förstå omformningen av landets politiska identitet menar vi att ett sådant antagande också ökar landets förmåga att relatera till EU och de värderingar som unionen främjar. Det avspeglar sig tydligt i hur landet utformat sin nya konstitution, från år 2006, i vilken vikten av europeiska värden och principer explicit står skrivet. Vi tolkar det som en tydlig orientering om att den nya serbiska politiska identitet man skapat i samband med landets politiska transition är av liberal karaktär eftersom EU och dess medlemsstaters dito är de vilka man håller som förebild och blir influerade av.

I vår fallstudie har vi även belyst hur enskilda aktörer på en individnivå kan ha stor inverkar på politiska strukturer och institutioner. En av de kanske mest inflytelserika personer på 2000-talet i denna bemärkelse är premiärministern Zoran Djindjic, vars liberala värderingar präglat hans eget parti, som i sin tur kunnat styra den politiska diskursen i landet. Därigenom har de även kunnat påverka Serbiens institutionsbyggande vilket hjälpt till att forma identiteten och bilden av landet som en liberal demokrati. Processerna är som man framhåller inom konstruktivismen relationella och därmed går de parallellt med varandra.

Sammanfattningsvis och utan att sia om Serbiens eventuella framtid i eller utanför EU, vill vi utifrån vårt konstruktivistiska teoretiska ramverk hävda att vi har ökat vår förståelse för hur de politiska processer, som landet gått igenom på individ-, stats- och systemnivå med dess aktörer, inneburit att man på samma gång konstruerat bilden av att vara en liberal demokrati vid sidan av andra europeiska stater. Serbien upplever sig utifrån denna bild ha en självklar plats inom det Europeiska samarbetet.

Som avslut har vi valt ut ett citat av Zoran Djindjic, som vi anser sammanfattar och illustrerar landets politiska riktning liksom bilden av det som en liberal demokrati.

“As a man who had been kept under water for 50 years, wishing to grasp some air, Serbia cannot be stopped on its path to the oxygen, and that is Europe, being a family of democratic, modern and developed countries.”
(Zoran Djindjic)

4 Källor

4.1 Litteratur

Bennett, Christopher (1995). *Yugoslavia's bloody collapse: causes, course and consequences*. London: Hurst

Bajić-Hajduković, Ivana (2014). "Remembering the "Embargo Cake: The Legacy of Hyperinflation and the UN Sanctions in Serbia. *Contemporary Southeastern Europe*, Volume 1, Issue 2: s. 61-79

Booth, Ken (red.) (2001). *The Kosovo tragedy: the human rights dimensions*. London: Frank Cass

Čolović, Ivan (2002). *The politics of symbol in Serbia: essays in political anthropology*. London: Hurst

Esaiasson, Peter – Gilljam, Mikael – Oscarsson, Henrik – Wängnerud, Lena, 2012. *Metodpraktikan: Konsten att studera samhälle, individ och marknad*. 4 uppl. Stockholm: Norstedts Juridik

Klemenčič, Matjaž & Žagar, Mitja (2004). *The former Yugoslavia's diverse peoples: a reference sourcebook*. Santa Barbara, Calif.: ABC-Clio: a reference sourcebook. Santa Barbara, US: ABC-Clio, Inc

Pavlowitch, Stevan K. (2002). *Serbia: the history behind the name*. London: Hurst

Reus-Smit, Christian (2013). "Constructivism" i Burchill, Scott – Andrew Linklater (red.), *Theories of International Relations*, 5 ed. New York: Palgrave Macmillan, s. 217-240.

Pawelec Maria, Sonja Grimm (2014). "Does National Identity Matter? Political Conditionality and the Crucial Case of Serbia's (Non-)Co-operation with the ICTY" *Journal of Common Market Studies*, Volume 52, Issue 6: s. 1290–1306

Resic, Sanimir (2010). *En historia om Balkan: Jugoslaviens uppgång och fall*. [Ny utg.] Lund: Historiska media

Rogel, Carole (2004). *The breakup of Yugoslavia and its aftermath*. Westport, US: Greenwood Press

Tallberg, Jonas (2013). *EU:s politiska system*. 5., rev. uppl. Lund: Studentlitteratur

Wendt, Alexander (1999). *Social theory of international politics*. Cambridge: Cambridge University Press

Wendt, Alexander (1994) "Collective Identity Formation and the International State," *American Political Science Review* 88: 385

4.2 Elektroniska resurser

B92, 2013. "12-year FDI inflow worth EUR 16bn; Italy tops list" [Elektronisk].

http://www.b92.net/eng/news/business.php?yyyy=2013&mm=02&dd=04&nav_id=84516

(Hämtad 2015-01-05)

Constitution of the Republic of Serbia, 2006. [Elektronisk].

http://www.srbija.gov.rs/cinjenice_o_srbiji/ustav_odredbe.php?id=217. (Hämtad 2014-12-22)

Crisis Group, 2013. "The Kosovo- - Serbia agreement: Why less is more". [Elektronisk].

<http://www.crisisgroupblogs.org/across-eurasia/2013/05/07/the-kosovo-serbia-agreement-why-less-is-more> (Hämtad 2014-12-15)

Demokratiska partiet, "Program Demokratske Stranke" [Elektronisk].

<http://www.ds.org.rs/dokumenti/ds-program.pdf>. (Hämtad 2014-12-23)

EUObserver, 2008. "Netherlands blocks EU-Serbia Trade Deal"

<http://euobserver.com/enlargement/26743> (Hämtad 2014-12-27)

Europa.eu, 2010, "Stabiliserings- och associeringsprocessen". [Elektronisk].

http://europa.eu/legislation_summaries/enlargement/western_balkans/r18003_sv.htm (Hämtad 2014-12-25)

Europa.eu, 2007. "The 2004 enlargement: the challenge of a 25-member EU". [Elektronisk].

http://europa.eu/legislation_summaries/enlargement/2004_and_2007_enlargement/e50017_en.htm (Hämtad 2014-12-25)

Europakommisionen, 2013. "From 6 to 28 members". [Elektronisk].

http://ec.europa.eu/enlargement/policy/from-6-to-28-members/index_en.htm (Hämtad 2014-12-28)

IFES Election Guide, 2014a. [Elektronisk]. <http://www.electionguide.org/elections/id/1822/>.

(Hämtad 2014-12-22)

IFES Election Guide, 2014b. [Elektronisk]. <http://www.electionguide.org/elections/id/1304/>.

(Hämtad 2014-12-22)

ITAR-TASS, 2013. "Posle Serbii bolshe vsego ja ljublju Rossiju – prezident Tomislav Nikolitić".

[Elektronisk]. <http://itar-tass.com/opinions/interviews/1598609>. Publiceringsdatum 2013-02-21 (Hämtad 2015-01-05)

- MFA of the Republic of Serbia, "2015 OSCE – Serbian Chairmanship". [Elektronisk]
<http://www.mfa.gov.rs/en/themes/osce-2015>. (Hämtad 2015-01-05)
- NATO, "Nato's role in relation to the conflict in Kosovo" [Elektronisk]
<http://www.nato.int/kosovo/history.htm>. (Hämtad 2014-12-13)
- OSSE, 2009. "Public perception in Serbia of the ICTY and the national courts dealing with war crimes" <http://wcjp.unicri.it/proceedings/docs/OSCESrb ICTY Perception in Serbia.pdf>
(Hämtad 2014-12-27)
- Policy Highlights, Constitution of the Republic of Serbia (2006) [Elektronisk]
http://www.srbija.gov.rs/cinjenice_o_srbiji/ustav_odredbe.php?id=217. (Hämtad 2012-12-18)
- RIA Novosti, 2014. "Putin nagrazjden ordenom Respubliki Srbii 1 stepeni" [Elektronisk].
<http://ria.ru/politics/20141016/1028609226.html>. Publiceringsdatum 2014-10-16 (Hämtad 2015-01-05)
- Säkerhetspolitik, 2014. "Fördjupning Kosovo". [Elektronisk].
<http://www.sakerhetspolitik.se/Konflikter/Kosovo/Fordjupning/> (Hämtad 2014-12-14)
- Vreme, 2000. "Demokratska opozicija Srbije - Program za demokratsku Srbiju" [Elektronisk].
http://www.vreme.com/arhiva_html/502/index.html Publiceringsdatum: 2000-08-19 (Hämtad 2014-12-26)
- Zoran Djindjic, 2001. "Quotes" <http://www.zorandjindjic.org/en/quotes> (Hämtad 2015-01-05)

4.3 Offentligt tryck

- EU-kommissionen, 2006. "Serbia 2006 Progress Report". Bryssel: Europeiska kommissionen
- EU-kommissionen, 2014. "European Union, Trade in goods with Serbia 2013". Europeiska kommissionen
- EU-rådet, 1992. "Treaty on European Union" Maastricht: Europeiska rådet
- EU-rådet, 1993. "Conclusions of the Presidency". Köpenhamn: Europeiska rådet
- EU-rådet, 2000. "Presidency Conclusions". Santa Maria Da Feira: Europeiska rådet
- EU-rådet, 2003. "Presidency Conclusions". Thessaloniki: Europeiska rådet
- EU-rådet, 2012a. "Fördraget om Europeiska unionen (konsoliderad version)". Europeiska rådet
- EU-rådet, 2012b. "Conclusions" Bryssel: Europeiska rådet

FN, 1992. "Resolution 757". New York: Förenade nationerna